

О ДИЈАЛЕКАТСКИМ ОСОБЕНОСТИМА НАЋФАЛЕ У РУМУНСКОМ БАНАТУ – извештај са терена –

У раду се на основу теренских записа указује на најмаркантније структуралне дијалекатске особености (фонетске, морфолошке и морфосинтаксичке) у говору Наћфале у румунском Банату. Пописом и интерпретацијом важнијих структуралних одлика говора Наћфале и поређењем материјала са суседним пунктовима истог микроареала с обеју страна државне границе која пресеца Банат, намера аутора је да се ситуира овај месни говор у контексту осталих севернобанатских говора и представе резултати теренских истраживања обављених у два наврата у Наћфали у протеклих десетак година.

Кључне речи: српски говори у румунском Банату, говор Наћфале, ки-киндски говорни тип, шумадијско-војвођански дијалекат.

0. Увод

0.1. Интензивирана дијалектолошка истраживања српских говора у Румунији у последњој деценији потпомогнута дугорочним пројектима у реализацији наших водећих научних институтација (Одбора за дијалектолошке атласе при САНУ, Института за српски језик САНУ у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, Матице српске у оквиру пројекта *Истраживања српских говора у Румунији*, као и у оквиру започетог интердисциплинарног пројекта *Истраживања историје и културе Срба у Румунији* у реализацији Научног центра при Савезу Срба у Румунији), отварају нам могућности за прецизније ситуирање сваког овог месног говора и утврђивање простирања најважнијих изоглоса на терену који је извесно захватила висока стопа узнапредовања балканистичких одлика на свим језичким нивоима.

¹ draganailija@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и пројекта *Истраживања историје и културе Срба у Румунији* финансираног од стране Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији.

Поред чисто лингвистичких разлога за интензивнији попис језичких чињеница у говорима румунског Баната, веома важан фактор су и изванјезички разлози који леже у стопи убрзаног смањења удела српског становништва у односу на укупан број румунског становништва. Према статистичким подацима, односно према попису становништва из марта 2002. године, Срба је у Наћфали било 3,7%; према ранијем попису из 1992. године 24,4% (Степанов 2006).

0.2. У оквиру поменутих дијалектолошких истраживања, у Наћфали сам у последњих дванаест година боравила у два наврата – у јесен 2006. године и у лето 2018. године, с намером да попишем најмаркантније структуралне особености овог месног говора. У том смислу, у раду се у форми извештаја са терена указује на важније дијалекатске особености наћфалског говора (фонетске, морфолошке, морфосинтаксичке и лексичке), при чему је намера да се он прикаже у контексту српских севернобанатских поморишких говора на тремеђи Србије, Румуније и Мађарске.

0.3. Поједини севернобанатски пунктови у румунском Банату (уз оне средњебанатске) укључени су као контролни пунктови деведесетих година у опсежну студију о говорима Баната (Ивић и др. 1994 и 1997). Иако с несразмерним обимом грађе у временском распону од четрдесетак година, послужили су да се нагосте неке од важнијих изоглоса на овом терену. Према досадашњим углавном угрубо ситуираним српским говорима у румунском Банату у нашим дијалектолошким описима, говор Наћфале убраја се у севернобанатски – кикиндски тип шумадијско-војвођанског дијалекта (Ивић и др. 1994: 37, 62).³

0.4. Грађа је делом ексцерпирана на основу попуњеног упитника за Српски дијалектолошки атлас, а делом на основу добијених дијалекатских транскрипата сачињених на основу аудио записа.

1. Фонетске одлике у говору Наћфале

Прозодија

1.1. Говор Наћфале у основи одликује новоштокавска акцентуација, с ипак приметном тенденцијом урушавања четвороакцентског система.

(1) Говору Наћфале познато је дужење кратких акцентованих вокала: *бѣрберин, бѣсиљак, г'ѣворим, дѣшо, д'ржу, ж'ѣравица, ј'ена, у'ѣна, п'окров, св'ѣдер, њ'ѣгова, л'уб'ѣнице*; поред сасвим уобичајених акценатских ликова:

³ Искрпнији преглед литературе о српским говорима у румунском Банату в. у: Бошњаковић 2011: 179–180.

приместили, сѣдили, сòкāk, чòбаниш, јāнкел, у̀гријем, òлаја, кàшике, резàнице, са бйчом и сл.⁴

Појава дужења кратких акцентованих вокала забележена је у говору Семиклуша (Бошњаковић и Првуловић 2011: 181), затим и у говору Ченеја (Радовановић 2017: 3). Иначе, овакав тип дужења уобичајен је у српском Банату и према ареалном приказу пунктова чешћи у средњебанатским селима (Ивић и др. 1994: 51–52).

(2) Под утицајем несловенских језика недоследно, али у приличном броју примера долази:

а) до губљења квалитативних опозиција: *фйранга, кудељну, пòјање, ймала, изгубила, чārшове, зèлена, пòсијем, бйбера, сòкак, кàжемо, тўлазина, у Шпāнији* и сл.; поред: *држиду, пòследњо, ймала, пòједу, пòлиједу* и сл.; исп. пр. под (1).

Потврда је приличан број, али их још увек у Наћфали можемо интерпретирати као факултативне индикаторе укидања тонских опозиција.

Појава је бележена и у другим банатским пунктовима на румунској страни (в. Бошњаковић и Првуловић 2011: 181; Драгин 2013: 379; Драгин 2012: 37, Бошњаковић и Вареника 2013: 221–223; Радовановић 2017: 3).⁵

Појава је забележена и у српском Банату, уз напомену да се на месту краткоузлазног реализује краткосилазни акценат у пунктовима који су у ближем контакту са румунским местима и да је јасно да се ради о утицају румунског језика. (Ивић и др. 1994: 53).⁶

б) до скраћивања дугих акцената по моделу: 1) $\hat{ } > \text{˘}$: *прйћемо, шèст, нèмам, мèсим, мāнем срдите*; 2) $\acute{ } > \text{˘}$: *лòтре, рāзреда, бйли, штāлога*; 3) $\acute{ } > \text{˘}$: *за пèвницом, кўпила., спāваду, кàзала* и сл.; поред: *од сўвог, слāна, кром-пйра, снèвам, спāваду, нйје, сйна, чилāша, кўмство*.

⁴ Према мом материјалу сакупљаном у последњих десетак година из различитих пунктова кикиндске и тамиске зоне у румунском Банату, сразмерно је мање потврда дужења у поморишкој зони.

У поморишким пунктовима који су иначе и најсевернији у кикиндској зони, готово на самој тромеђи, најчешће се у овој позицији ради или о стандардном краткоузлазном акценту или се ради о акценатским формама које се могу интерпретирати као прелаз ка краткосилазном акценту што је раније констатовано за српски Банат (Ивић и др. 1994: 52), или, неретко и према слушном утиску, без квантитативних и квалитативних разлика. Ипак, прецизније, то јест статистичке приказе моћи ћемо да имамо тек након обраде целокупног материјала на крају предвиђених истраживања.

⁵ Према записима из моје теренске бележнице, сличне акценатске ликове бележила сам у говору Батање.

⁶ Појаву која је у литератури квалификована као прелаз ка краткосилазном акценту потврђује и грађа коју сам сакупљала у последњих петнаестак година у најсевернијим банатским пунктовима на српској страни у Ђали, Српском Крстуру, Банатском Аранђелову и Санаду. Краткоузлазни акценат је добро очуван још увек у Мокрину, иако последњих година у говору млађе генерације све чешће долази до његовог дужења.

Појава се објашњава румунским утицајем и забележена је у банатским говорима (Ивић и др. 1994: 54), уз напомену да је изразитија управо у румунском Банату. Уп. Бошњаковић и Првуловић 2011: 181, Драгин 2013: 379–380; Радовановић 2017: 4.

1.2. Послеакцентатске дужине у говору Наћфале скоро да су изгубљене (*пече, седи, љгријем* и сл.), а њихова спорадична употреба везује се за позиције у којима су дужине најстабилније – на крајњем затвореном слогу (*содк̄ак, љцркву, з̄а п̄ћ*) и у медијалној позицији (*љм̄есим, д̄евџка, љк̄адим љ п̄ћ*).

1.3. Грађа потврђује и оваква преношења на проклитику: *н̄љз п̄ћ; љ страну, н̄ дан, прик̄о баише, ок̄о кућ 'е; н̄ знам; и наравно: у в̄р к̄ашике, на в̄р н̄ожа, иза п̄јке, на р̄огаљ.*

1.4. Уверљива је у наћфалском говору дезакцентуација појединих акцентогених речи, као што су титуле, сроднички називи и сл. у комбинацији са властитим именицама: *деда-стрица, тета-Ната, чика-Доба, кума-сџка, снајка-Милѣну.*

Вокализам

1.5. Рефлекс јата је у наћфалском говору екавски са познатим фонетским и морфолошким икавизмима шумадијско-војвођанског типа: *ст̄арији, љгријем, г̄њздо, с̄јјали, н̄исам, д̄и, н̄гди, придам, прићем, приправи, примес-тим, пригази, прико, в̄идио, живила.*

1.6. Према досадашњим налазима у говору кикиндске зоне у српском Банату и то најсевернијих пунктова затварају се или су пак полузатворени под краткоузлазним акцентом наглашени вокали *е/о* у условима међусловне асимилације, ако се у наредном слогу налази *и/р* (Ивић и др. 171–185).

Забележена појава потврђена је и у Наћфали: *г̄ддина, с̄дила, обичај, д̄брва, Б̄джића, пок̄дсио, у шк̄длу, д̄дбила*, али и под краткосилазним: *м̄лим, н̄дсу, јеф̄тино.*

Врло често се ради чак о дифтонгизираним вокалима, што је према Ивићу готово доследна појава у севернијим пунктовима кикиндске зоне, а услови под којима се појава манифестује поред узлазности су и ситуације када је наглашени вокал на почетку речи или када му претходи велар, што потврђује и наш корпус: *ʎ̄бн, ʎ̄отишла, г̄̄ворим, ʎ̄олаја, ј̄ено ʎ̄оре, к̄̄дна, д̄̄бијеш.*

1.7. Једна од одлика банатских говора је широко артикулационо поље вокала и изразита разлика у вокалској боји између дугих и кратких средњих вокала, при чему су кратки */ѣ/* и */ѓ/* по правилу отворенији од дугих */ѣ̄/* и */ѓ̄/* (Ивић и др. 1994: 154).

Отворено се у Наћфали изговарају ови вокали изван позиције у којој долази до затварања (исп. т. 1.6): *д̄ѣца, р̄ѣје, у н̄едељу, гл̄е, да се п̄че, м̄етла сам* и сл., што се у потпуности уклапа у општи банатски ареал.

1.8. У Наћфали је исто као и у другим насељима кикиндске зоне с обеју страна државне границем (уп. Ивић и др. 1994: 214–220; Бошњакловић и Првуловић 2011: 182) померена артикулација у назад вокала *a*: *ка́зала*, *Лала*, *ра̀ниши* и сл.

1.9. И у погледу особености вокалских секвенци, говор Наћфале се уклапа у општу дијалекатску скицу и шумадијско-војвођанских и уже банатских говора (исп. Ивић и др. 1994):

а) Готово је редовно сажимање појединих вокалских група: *мдго*, *чйто*, *др̑жо*, *ддо̀но*, *вдо̀ло*, *ка́зо*, *у̀мо*, *мѐто*, *йшо*, *крѐно*, *штудиро̀*, *дбуко* и сл.; поред: *ра̀дио*, *ддо̀био*; и сасвим очекивано за ову зону: *да̀о*, *жа̀о*.

б) Девокализација /р/ је сасвим уобичајена у примерима: *у̀мрела*, *свѣкрова*, *јѣтрова/јѣтрова*, *пру̀слук*, *пру̀сла*.

в) Веома је и обична и честа супституција вокала: *ја̀л*, *чѐк*, *долѣко*, *пдо̀сла*, *субатом*, *фѐрму*, *свакеја̀ке*, *оддо̀вно*, *Наћфола*, *Кѣтфоља*, *Омѐрику*, *ивдо̀лер*, *перед* кју̀не, у лу̀кавину, *дбодвоје* и сл.

г) У корпусу има потврда и за елизиде вокала: *н-у̀мем сад*, *д-идемо* на великој у̀лици, *мѐтла сам н-а̀стал*.

д) Сасвим је обична и десилабизација вокласке групе *ae > aj* у бројевима 11–19: *једанајст*, *дванајст*, *тринајст* итд.

ђ) Неретко долази до губљења вокала: *мдо̀ж бити*, *нѐ мож са̀д*, *сам мѐтла*, *сам ка́зла*, *сам вѝдла*, *чѐтри* кашике, *ал*, *ил* и сл.

Консонантизам

1.10. Консонантски систем познаје фонему *ʃ* потврђену у примеру *бу̀ʃе*.

1.11. У иницијалној позицији глас *x* је релативно стабилан: *хй̀тнула*, *хдо̀ма*, *хдо̀ма*, *хр̑ћа*, *хр̑ћа̀ви*, *ха̀мове* мѐто, *ха̀љине* приправи, *био* на̀ш *хра̀м*, *хр̑ње*; и у мањем броју примера: *ко̀р*, *ра̀ниши*, *Кра̀нислав*), а у медијалној и финалној позицији показује извесну нестабилност када се или супституише *мека̀ник*, *дч'ув*, *вр̑ј* или изостаје *са̀рана*, у *вр̑ ка̀шике*.

1.12. У Наћфали се африкате *h/ħ* изговарају са смањеном фрикацијом: *ку̀ћ'а*, *у̀ башић'у*, *бра̀ћ'а*, *трѐћ'а*, *корѝнћ'а*, *до̀ћ'е*, *рдо̀ћ'ен*.⁷

Овде се ради о детаљу који одликује пре свега банатске и неке бачке говоре, и то оне који су у ближем контакту са мађарским језиком (ареал в. у: Ивић и др. 1994: 312–313).

Према сакупљеном материјалу са банатске тремеје у последње две деценије а на основу досад обрађеног, може се констатовати да у погледу

⁷ У прилог овоме иду и записи (мој материјал) из Ђале, Српског Крстура, Банатског Аранђелова па све до Санада на српској страни и на мађарској страни потврде из Батање. Овакав изговор није карактеристичан за Мокрин и даље према средњем Банату.

изговорних варијација поменутих африката, поморишки говори у најнепосреднијем суседству са мађарским језиком формирају посебан микроареал кикиндског говорног типа.

1.13. Слично стању у Семиклушу (Бошњаковић и Првуловић 2011: 184), умекшано се у Наћфали под утицајем румунског језика изговара /ч'/: *ч'итали смо, испеч'е, ўвеч'е, ч'ўпа, бреч'иду, свинч'е*.

Појава је засад у овим севернијим поморишким пунктовима у процесу настајања и засад без веће изразитости у односу на средњебанатске пунктове (нпр. Ченеј; уп. Радовановић 2017: 5) на румунској страни, али је свакако индикатор да и овај микроареал захвата тенденција неразликовања африката.⁸

1.14. Као изразита особеност наћфалског говора издваја се умекшавање фонеме *л'* – што је опет утицај мађарског⁹ језика: *кдл'иво, здр'вл'е, земл'е, кдл'ко деца, прл'ило свињи, пл'амен, п'вал'и*.

Према мом материјалу, појава је карактеристична и за све крајње северне пунктове на самој тремеђи Србије, Румуније и Мађарске (на релацији: Бала–Батања–Наћфала).

1.15. Слично стању у свим банатским пунктовима и на српској и на румунској страни (Ивић и др. 1994: 357–392; Бошњаковић и Првуловић 2011: 185–186), и у наћфалском говору су бројни примери извршених различитих гласовних промена:

- а) упрошћавање сугласничких група: *де, ди, ниди, фала, тринајс* и сл.
- б) асимилација: *валда свї тако, валда һ'е доћ'и; свинч'е ўрāним;*
- в) дисимилација: *мдго* смо били, *мдги* дођеду;
- г) метатеза: *мѣтем у шепру, глѣ, ўзмеш шепру, свѣбду праїла.*
- д) африкатизација: што *пцўје* с Бѣгом.

1.16. У корпусу има потврда и за супституцију консонаната, као на пример: *мацарску, мацари, пѣрадајс, фѣрѣнга* и сл.

1.17. Сугласник *в* показује извесну нестабилност у примерима: *прѣим ўкисело, прѣила свѣбду, спрѣљају жѣне глѣ тако.*

2. Морфолошке и морфосинтаксичке одлике у говору Наћфале

2.1. Однос меких и тврдых основа у Ијд.именица мушког рода у наћфалском говору поремећен је у корист наставака тврдых основа тако да се

⁸ Према Ивићевим налазима (1994: 314–315) у Наћфали је сачувано разликовање *ћ* : *ђ* и *ч* : *џ*.

⁹ Ж. Бошњаковић умекшавање /л'/ у говору Семиклуша тумачи утицајем само румунског језика (2011: 185).

-ом проширило и на именице са (некадашњим) меким консонантом у основи: а) са *коњом, кључом, ножом, са бичом*; б) са *срцем, са душем*¹⁰ Наставак -ом уопштен је и код именица средњег рода: *са здрављом, задрпано грањом*.

Слично овој ситуацији, Бошњаковић налази у Семиклушу (Бошњаковић и Првуловић 2011:186).¹¹

Према грађи из теренске бележнице из Малог Бечкерека (мој материјал из 2007. године; кикиндска зона) не располажем потврдама за -ем: *сѝриштом, багрењом*, а потврда засад према обрађеном материјалу нема ни ни у грађи из Ченеја (прелазни тип између кикиндске и тамишке зоне) и Дињаша (тамишки тип) (Радовановић 2017: 5).

Искључиву превагу наставак -ом Ивић констатује за српски Банат, уз напомену да је тако и у мађарском и румунском делу Баната (Ивић и др. 1997: 12–13).

2.2. У погледу множинског проширења -ов/-ев, више је примера с формантом -ов-: *зглавцови, пацови, зецове, ждрџови, јџови, пџови, ткала чаршове* али и: *правим жуљеве*; поред примера којипоказују непреврелу ситуацију: *кџшареве : кџшарове, мишеве : мишови*.¹²

Од овог стања не одступа ни материјал из Ченеја (Радовановић 2017: 5), Малог Бечкерека (*мишови*) и Дињаша (*зецове; мишове/мишеве*).

2.3. Код именица у функцији партитивног генитива уместо множинске готово редовно јавља се јединска форма: *џсам ланца земље, девет година, шџст беланца* и сл.

2.4. Облици акузатива множине доследно имају у мушком роду облике без алтернције: *нџсили бајраке, дрџо деџа у сандуке* и сл.

Усамљен је и неочекиван пример с алтернацијом: и перјане *јџстуце* били. Облици са сугласничком алтернацијом јављају се у средњембанатским пунктовима Ченеју (Радовановић 2017: 5) и Дињашу (мој материјал), дакле у прелазној кикиндско-тамишкој зони и донекле у тамишкој. Ово одговара стању у српском Банату – форме с алтернацијом познате су неким тамишким пунктовима, а изоглоса продужава јужно одатле (Ивић 1997: 23).

2.5. Сасвим очекивано за овај микроареал, у Нађфали је доследно у м. и ср.р. остварен синкретизам ДИЛмн.: *људима, коњима, колима* итд.

¹⁰ Информаторка је 1921. годиште, а снимак из 2006. године.

¹¹ Ж. Бошњаковић је у једном од својих ранијих прилога (2008:262) из румунског Баната и то средишњег дела констатовао да је -ом доследније у банатским селима на српској страни, а да се у румунском може срести и -ем.

Касније, у приватним писмима Бошњаковић указује на доминацију наставак -ем, с објашњењем да се ради о тежњи адресанта да писану форму (из личне перспективе, одн. делимичних знања) приближи стандарду (2013: 82).

¹² Грађа је делом добијена на основу упитника за Српски дијалектолошки атлас.

2.6. Поједине именице мушког рода имају следеће одлике:

а) Формант *-ин* јавља се у једнини именица м.р. (*Срџбин, Џиганин; чобанин*, дошо *бѣрберин* да брѣје *дѣду*); а изостаје у множини (*Срџби; чобани*).¹³

б) Лексеме *поп* и *деда* деклинирају се у једнини доследно по обрасцу именица ж. рода: дошо *пѣпа*, зѣвем *пѣпу*; рѣко *дѣди*, *дѣда* више нѣ може.¹⁴

Према Ивићевом тумачењу (1997: 31) упориште за прелазак именица овога типа у *a-промену* јесу зоне у којима доминирају хипокористици на *-a* (тип *Пера, чика* и сл.).

в) Мушки хипокористици и лична имена тип *Лала* деклинирају се по *a-промени* (*Лала-Лале-Лали*). Присвојни придеви добијају наставак *-ин*: *Стевин, Лалин* и сл.

г) Мушка имена на *-оје* готово редовно прилазе именицама *a-промене*: *Благоја, Станоја, Спасоја*. Прилике у Наћфали уклапају се у општу банатску дијалекатску слику (уп. Ивић и др. 1997: 30).

д) Именица *Шваба* у мн. тежи ка обрасцу промене им. м.р., па тако имамо: били *Шва̀би, сѣдили Шва̀би, ђишли Шва̀би, Шва̀би су говѣрили* и сл.

ђ) Именица *орех* у једнини готово доследно гласи *ѣре*: *ѣзми јѣно ѣре, дѣм ѣре*. И у Ченеју је према упитику добијен облик *ѣре*, а у Дињашу и у Малом Бечкереку *ѣра/ѣрај*.

е) Именица *тијац(а)* понаша се двојако: на *тијац* смо ишли, сам ишла на *тијац*, у *Кикинду* на *тијаце* чек сам ишла¹⁵

ж) Доследна је употреба облика *свињи* у номинативу множине, с конгруенцијом мушког рода: *тамо су њињи свињи, свињи* јѣдеду.

2.7. Поједине именице средњег рода имају следеће облике:

а) Именица *дѣба* има облик *дѣбо*: *пѣследњѣ дѣбо, лѣтњѣ дѣбо, у ѣво дѣбо*.

б) Именице *дѣца* доследно има множинске облике: иму двѣ *дѣца*, мѣло је сѣд *дѣца*; у дативу и инструменталу множине забележени су такође множински наставци: *није било дѣцама, ѣставу дѣцама, сѣгра се с дѣцама, сас њишим дѣцама*.

в) У грађи се нашао пример који показује да се именица *уже* јавља у женском роду: *мѣтем на ѣжу*.

2.8. Једна од морфолошких одлика кикиндске зоне (Ивић 1997: 74) потврђена и у поморишким пунктовима на румунској страни – и у Наћфали

¹³ Подаци су добијени на основу упитника и делом спонтаног разговора у идиолекту једне информаторке. За српски Банат су обичније форме без форманта *-ин* (Ивић и др. 1997: 29; Банаћан, чобан и сл.).

¹⁴ Иначе и у Наћфали је као и у већини српских пунктова у Румунији обичније свештено лице српске православне цркве ослѣвѣвати са *господин*. Овоме одговарају и прилике у *Кетфељу, Семиклушу, Ченеју, Варјашу, Дињашу*, као и у *Батањи* у *Мађарској*.

¹⁵ У *теренској* бележници из *Батање* налазим: *зѣјутра нѣсим на тијац*.

– јесте плурализација облика номинативних и акузативних образовања на *-ад*, уз прелазак у м. р.: *дѹгмади/дѹгмаде*, *ћѣбади/ћѣбаде*, *прѣсади/прѣсаде*, *пѣрчади/пѣрчаде* и сл.

По овом моделу функционише у кикиндској зони и именица *груди* (Ивић 1997: 79). У наћфалском говору је забележено: *на груде*, *за груде*.

2.9. У дативу и локативу једнине именица женског рода на *-а* доследно је у употреби *-и*, при чему код именица које се завршавају на велар изостаје алтернација: однела *мајки*, говорим *снаји*, придала сам *дѣвѣјки*.

2.10. Грађа показује да инструментал именица женског рода на сугласник (старих *Ў*-основа и њима прикључених) има наставак *-ом*: *са сдѣлом*, *са машићом*.

2.11. Поједине именице женског рода имају следеће облике:

а) И у Наћфали је као и у другим пунктовима кикиндске зоне (нпр. у Варјашу, Малом Бечкереку, Кетфељу) и у средњебанатским селима (Ченеју и Дињашу) забележен облик *вѣдра*. Исто је и у Батањи у Мађарској: *ѹзмеш вѣдру*.¹⁶

б) Именица *снаха* забележена је у два лика *сна̂* и *сна̂ја*: *њйна сна̂*, однела *сна̂*, *сна̂ја* кѹва.

в) Именица *маћеха* доследно се јавља у фонетско-творбеном лику *маћија*: рѣтко наћеш дѣбре *маћије*, ймо је *маћију*.

г) Pluralia tantum су у Наћфали именице: *бѹѣ*, *каруце*. Међутим, од именице *лотре* (*мердевине*) забележена је једино јединска форма: *ѹзми лѣтру*, *ѡправио лѣтру*; Слично се понаша и именица *новине*: *зѣвијем у нѣвину*, *наћи јѣну нѣвину*. Исто је и у осталим посећеним поморишким пунктовима, и у Батањи у Мађарској.¹⁷

д) У Наћфали су сачувани стари наставци промене код именице *мати* – *матере* – *матери*: *сас мѡјом маћером*, *маћи се* преѹда.

ђ) Старији облици именице *кћи* и новија творбено-морфолошка форма (*ћерка*) добијени су искључиво на директно питање. У употреби је доследно лексема *дѣвѣјка*. Слично је и у Батањи у Мађарској (мој материјал), као и у другим и севернобанатским и средњебанатским пунктовима.

е) Именица *пѣћ* јавала се у два творбено-морфолошка облика: *зѣ пѣћ*, *нѹз пѣћ*, *кадила ѹ пѣћ*; и: *пѣјка/пѣћ 'ка*.

2.12. У дативу и локативу једнине мушког и средњег рода заменичко-придевске промене забележен је наставак *-им*: *мѡјим синѡвцу*, *мѡјим сѣну*.

Овакво стање уклапа се у дијалекатску скицу банатских говора. Према досадашњим налазима, наставак *-им* се јавља у тамишкој зони и појединим

¹⁶ Мој материјал.

¹⁷ Мој материјал.

источним и јужним пунктовима кикиндске зоне. На осталим тачкама кикиндске зоне овај наставак је редак (Ивић и др. 1997: 113–114).

2.13. У Наћфали је уопштен у генитиву(акузативу) придевске промене наставак тврде промене у примерима: *млађог сѝна, до нађшог рђгља, црквењака нађшог, мођог оца*, па и: у *данађњо време, сѝд у зѝдњо време, у последњо време*.

2.14. Према опису банатских говора (Ивић и др. 1997: 361) познато је да је најдоследнија употреба придева одређеног вида у устаљеним (блокираним синтаagmaма) у којима придев има функцију идентификације и то у називима врста, типовима намирница, јела и пића.

Прилике у Наћфали уклапају се у општи банатски ареал: *бѝла лђка, цѝла кромпѝра, крѝвија сѝра, сува грђжђа*.

2.15. Као прилог банатским говорима и допуна лингвогеографском распореду придева *дивѝли/дивији* (Ивић и др. 1997: 148), доносим податак из наћфалског говора *дивѝје гђске, дивѝје нађтке*. Исто је и у Малом Бечкереку, Кетфелју, Варјашу (мој материјал).

2.16. Присвојни придеви на *-ин* јављају се доследно без алтернације: *Дрѝгицин брат, Кѝтицине дѝвђке*; исто и: *дѝвђкин, тѝткин*.

2.17. Присвојни придеви који означавају младунчад у говоу Наћфале граде се наставком *-ији*: *јагњѝђији нађприкаи нађвђлијем, тилѝђије сѝд вѝше, прадеђије вѝhma вђлем*. Исто је и на српској страни, као и у Батањи.

2.18. Као прилог лингвогеографском распореду иду и забележени примери у творби присвојних придева с наставком *-овљев*: *братовљев, синдовљев*.¹⁸

2.19. Занимљива појединост је да је и у Наћфали уобичајена компарација глагола: *вђлијем вѝше од вѝшње, тђ нађвђлијем*. Исто је и у другим посеђеним севернобанатским пунктовима у румунском и српском Банату.

Карактеристична је и компарација прилога *доле/горе*: *дђлије, гђрије* (у значењу „виши“) у севернобанатској зони и на српској и на румунској страни.

2.20. Присвојна заменица за 3.л. јавља се без или са партикулом: *њѝн / њѝзин*. Доследно су у употреби облици множине присвојне заменице за 3.л.: *њђн, њђни*.

2.21. Мултипликатвини бројеви најчешће су образовани са *-ред*: *једаред*,

¹⁸ У опису говора српског Баната изостао је коначан закључак у погледу ове особености, будући да је већи део материјала указао на чињеницу да је *-ев* чешће у тамишкој зони. Међутим, примери попут ових указују да је у оваквом творбеном поретку *-ев* сасвим обично и у кикиндској зони (Ивић и др. 142–143).

дваред триред. Тако је и у другим севернобанатским пунктовима на српској и румунској страни.¹⁹

2.22. Слично ситуацији у српском Банату, наставак за 3. лице множине презенте свих седам Белићевих врста је најчешће *-ду*: *лѹпаду, прѣвиду, ѿдеду, сѣграду, брѣчкаду се, дѣбиједу* и сл.

2.23. Поред *-ду*, једнако фреквантан је и наставак *-у* глагола VI, VII и VIII Белићеве врсте: *ѹму, плѣту, ѿму/нѣму, сѣду, дѣлазу, прѣместу*.

2.24. У Нађфали је редован старији облик глагола *јести*: да *јѣ, пѣјо* је свѣ, највѣлијемо да *јѣмо*.

2.25. Глагол *расти(ти)* има промену по VII Белићевој врсти: *одрѣс-тио, одрѣстила, нарѣстио*, што се уклапа у општу дијалекатску слику севернобанатских и средњбанатских говора (Ивић и др. 1997: 201).

2.26. Веома је фреквантна имерфективизација код глагола типа (прва врста): *донесѣво, однесѣво, објашњѣвали, донешѣвали, мањѣвам*.

2.27. Слично стању у другим пунктовима у кикиндској зони (уп. и Бошњаковић и Првуловић 2011: 192), глаголи *премештати, намештати* недоследно прелазе у другу врсту, уз сугласничку алтернацију: *прѣмешѣм/прѣмѣшѣм, намешѣм/намѣшѣм*.

2.28. Помоћни глагол *није* контрахује се у *ни*: *ни му је рѣкла, ни му објѣснила*.

2.29. Потврђено је мешање акузатива и локатива: уместо акузатива: *мѣте у сѣби, ѿде у цркви, сѣдила у Сарѣволу, ѿшла у Кѣкинди*.

2.30. Засад обрађени корпус којим располажем са „банатске“ тремеђе не показује тенденцију ка аналитизму, осим у идиолекту једне информаторке: *казала на дѣду, казала на мѣне*.

2.31. Измењена је дистрибуција енклитика, па се она готово редовно јавља на почетку речи или иза везника и какве друге речи: *и је дѣшио, сам му говѣрила, сам му звѣрила на телѣфон, сам казала, сам ѿшла* и сл.

2.32. Сасвим су уобичајени и румунски калкови: *да прѣи шкѣлу, сѣд прѣила прѣви рѣзред*.

2.33. За лингвистичку географију добили смо доста података. С тим у вези, могу бити занимљиве лексеме: *дѣвојка* у значењу „ћерка“, *мајка* у значењу „баба“, *нина* у значењу „стрина“, *чика* у значењу „стриц“; или из кулинарске лексике: *хлѣб* у *јаја* (директан утицај мађарског језика), *дѣснотор*

¹⁹ Мој материјал. Међутим, у налазима из Семиклуша (Бошњаковић и Првуловић 2011: 190) нема потврда са *-ред*.

и *свињокољ* (паралелна употреба), *брбужак* у значењу „бубрег у живине“, *крва̀вуше*, *крва̀вица*; *ма̀јушка* (мађарски утицај) и *карта̀бџа* (румунски утицај), *раскала*, *располови* (о свинчету), *палачинка* (према мађ.); или на пример *развенчан* (не како је на српској страни *разведен*).

У Наћфали и крајње северним банатским пунктовима боље је очувана сродствена терминологија, па тако нема потврда појединих значења добијених реалија које карактеришу средњембанатска села какве су: *таст* у значењу „свекар“, *синовац* у значењу „унук“.

Занимљиво је и да ни у Наћфали ни у другим суседним пунктовима истог микроареала у Румунији нема превагу лексема *шогор*, већ *зет*; лексема је карактеристична иначе за пунктове на тремеђи на српској страни и очекивано у Мађарској.

3. Закључак

3.1. На основу познатих и овде уочених особина, чини ми се да би се могао издвојити микроареал у оквиру кикиндске зоне, који би отприлике обухватио села у оквиру поморишке зоне у релацијама: Ђала, Српски Крстур – Банатско Аранђелово – Сигет – Мајдан – Рабе – Санад (са српске стране), с румунске Арад – Семпетер – Велики Семиклуш – Наћфала – Кетфељ – Варјаш – Мали Бечкерек и у Мађарској Сент Иван – Деска – Батања.

3.2. У Наћфали сам се осећала као да сам у Српском Крстуру, Ђали, Новом Кнежевцу, Банатском Аранђелову или у Мађарској у Батањи, али не као у Мокрину, Падеју и Иђошу или и даље Башаиду.

У првима се стиче утисак да је јачи мађарски утицај (нпр. на фонолошком нивоу, и у вокализму и у консонантизму), док је у јужнијим пунктовима кикиндске зоне, с обе стране државне границе, присутнији румунски утицај (показује се то и етно-лексичким појединостима; уп. нпр. *бундаш-кењир/хлеб* у јаја : *квашенице*, *палачинка* : *сковерци*).

3.3. Из свега претходно реченог, показује се да теренски записи из Наћфале шире слику кикиндског говорног типа на румунској страни. Уз то, у мери којој имамо расположиве податке, чешће потврђују него што оспоравају раније налазе.

Литература

- Бошњаковић, Жарко, Светлана Вареника. *Напомене о морфосинтаксичким особинама српског говора села Рудне у Румунији..* Српски језик, бр. XIII/1–2, Београд, 2008, стр. 261–279.
- Бошњаковић Жарко, Татјана Првуловић. *Из говора Великог Семиклуша у Румунији.* Темишварски зборник 6, Матица српска, Нови Сад, 2011, стр. 179–207.
- Бошњаковић, Жарко. *Приватна писма као дијалекатски корпус. Дијалекатска скица говора Ченеја у Румунији.* Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LXVI/2, Нови Сад, 2013, стр. 77–107.
- Бошњаковић, Жарко. *Фазе и резултати балканизације прозодијског система у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта Срба у Румуније.* Славистички зборник, Нова Серија, књига 1, Iwoba VIII (Нови Сад 2012), Нови Сад, 2014, стр. 7–16.
- Бошњаковић, Жарко. *Једно поређење два српска идиолекта из Ченеја (код Темишвара) и Плочице (код Ковина).* Сусрет култура, Нови Сад, 2014, стр. 59–70.
- Драгин, Гордана. *Напомене о говору Радојева у Средњем Банату,* Зборник за језике и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Књига II, Нови Сад, 2012, 35–44.
- Драгин, Гордана. *Неке фонетске особине говора Ченеја (у Румунији),* Језици и културе у времену и простору II/2, Нови Сад, 2013, 379–384.
- Ивић Павле, Жарко Бошњаковић, Драгин Гордана. *Банатски говор шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам,* СДЗб, књ. XL, Београд, 1994.
- Ивић Павле, Жарко Бошњаковић, Драгин Гордана. *Банатски говор шумадијско-војвођанског дијалекта, Друга књига: Морфологија, синтакса, Закључци, Текстови,* СДЗб, књ. XLIII, Београд, 1997.
- Радовановић, Драгана. *Теренски записи из Ченеја у румунском Банату,* Зборник радова са међународног научног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничком срединама и/или прериферним областима* одржаног у Темишвару 14.10–16.10.2016. године, Исходишта 3, Центар за научна истраживања при Савезу Срба у Румунији–Западни универзитет у Темишвару, Темишвар, Филозофски факултет Ниш, Темишвар/Ниш, 2017, стр. 345–357.

Драгана И. Радованович

**О ДИАЛЕКТНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ
НАСЕЛЕННОГО ПУНКТА НАЧФАЛА В
РУМЫНСКОМ БАНАТЕ
— полевые записи —**

Резюме

В работе на основании полевых записей указывается на самые типичные диалектные особенности (фонетические, морфологические, морфосинтаксические) в говоре населенного пункта Начфала в румынском Банате. Намерением автора было записать и истолковать важные структурные особенности, сравнивая материалы с соседними населенными пунктами того же микроареала, с двух сторон пересекающего Банат. Также задачей было расположить данный местный говор в контексте других северобанатских говоров, представив результаты полевых записей, проведенных дважды в течение последних десяти лет.

Ключевые слова: сербские говоры в румынском Банате, говор населенного пункта Начфала, кикиндский диалектный тип, шумадийско-воеводинский диалект.